

Наставно-уметничко-научном већу Факултета музичке уметности у Београду
Сенату Универзитета уметности у Београду

Извештај комисије за оцену и одбрану докторског уметничког пројекта

Тема:

***Квартет за крај времена* Оливијеа Месијана као извођачка екстензија
кларинетског трија
кларинет; виолина; клавир ‘плус’ виолончело**

Кандидат:

Катарина Поповић

На основу увида у извођачки и писани део докторског уметничког пројекта кандидаткиње Катарине Поповић, Комисија у саставу: др ум. Горан Маринковић, редовни професор ФМУ у Београду – ментор, др Тијана Поповић-Млађеновић, редовни професор ФМУ у Београду – коментор, др ум. Теа Димитријевић, ванредни професор ФМУ у Београду, др ум. Игор Лазић, ванредни професор ФМУ у Београду и мр Тимеа Калмар, редовни професор АУ у Новом Саду, подноси Извештај за оцену и одбрану докторског уметничког пројекта Наставно-уметничко-научном већу Факултета музичке уметности у Београду и Сенату Универзитета уметности у Београду.

Уводно образложење

КАТАРИНА ПОПОВИЋ пријавила је тему докторског уметничког пројекта 28. фебруара 2018. године под називом: „МЕСИЈАНОВ *КВАРТЕТ ЗА КРАЈ ВРЕМЕНА* КАО ИЗВОЂАЧКА ЕКСТЕНЗИЈА КЛАРИНЕТСКОГ ТРИЈА - КЛАРИНЕТ, ВИОЛИНА, КЛАВИР 'ПЛУС' ВИОЛОНЧЕЛО“

На основу предлога Катедре за камерну музику Веће Факултета на сеници од 7. марта 2018. године донело је одлуку о именовању Комисије за оцену предлога докторског уметничког пројекта КАТАРИНЕ ПОПОВИЋ под измењеним називом: „*КВАРТЕТ ЗА КРАЈ ВРЕМЕНА ОЛИВИЈЕА МЕСИЈАНА* КАО ИЗВОЂАЧКА ЕКСТЕНЗИЈА КЛАРИНЕТСКОГ ТРИЈА - КЛАРИНЕТ, ВИОЛИНА, КЛАВИР 'ПЛУС' ВИОЛОНЧЕЛО“, у саставу:

др ум. ГОРАН МАРИНКОВИЋ, редовни професор

мр ЛАДИСЛАВ МЕЗЕИ, редовни професор

др ум. КАТАРИНА РАДОВАНОВИЋ ЈЕРЕМИЋ, ванредни професор ФИЛУМ, Крагујевац

Веће Факултета на седници од 9. маја 2018. године утврдило је предлог одлуке о усвајању Извештаја Комисије за процену теме докторског уметничког пројекта.

Сенат Универзитета уметности на седници од 31. маја 2018. године донео је одлуку о одбаравању рада на изради докторског уметничког пројекта и именовању др ум. Горана Маринковића, ред.проф. за ментора и др Тијане Поповић –Млађеновић, ред.проф. за коментора.

На основу обавештења ментора и предлога Катедре за камерну музику, Веће Факултета на седници одржаној 15. маја 2019. године донело је одлуку о именовању Комисије за оцену и одбрану докторског уметничког пројекта КАТАРИНЕ ПОПОВИЋ под називом: „*КВАРТЕТ ЗА КРАЈ ВРЕМЕНА ОЛИВИЈЕА МЕСИЈАНА* КАО ИЗВОЂАЧКА ЕКСТЕНЗИЈА КЛАРИНЕТСКОГ ТРИЈА - КЛАРИНЕТ, ВИОЛИНА, КЛАВИР 'ПЛУС' ВИОЛОНЧЕЛО“, у саставу:

1. др ум. ГОРАН МАРИНКОВИЋ, редовни професор, ментор,
2. др ТИЈАНА ПОПОВИЋ-МЛАЂЕНОВИЋ, редовни професор, коментор
3. др ум. ТЕА ДИМИТРИЈЕВИЋ, ванредни професор,

4. др ум. ИГОР ЛАЗИЋ, ванредни професор и
5. мр ТИМЕА КАЛМАР, редовни професор Академије уметности у Новом Саду.

Биографија кандидата

Катарина Поповић је завршила основне и мастер студије виолине у класи проф. Марије Шпенглер на Факултету музичке уметности у Београду. Након специјалистичких студија камерне музике уписује и докторске академске студије из исте области у класи проф. Горана Маринковића. Током студија, усавршавала се на бројним мајсторским курсевима познатих уметника и педагога (Дејвид Такено, Стефан Миленковић, Рафаел Олег, Гордан Николић, Орест Шоургот, Иља Корол, Мира Глодеану, Цереми Џозеф, Фредерик Хас, Рубен Дубровски, Елизабет Блуменшток, Давид Драбек, Мартина Варецка и др). Током школовања била је носилац бројних награда, од чега је за њу од посебног значаја специјална награда Аустријске Барокне Академије за изузетна постигнућа.

Као оркестарски музичар Катарина је наступала у оквиру Оркестра Љубице Марић, Бајројтског омладинског оркестра, Оркестра академије Стари Град, Мариборског интернационалног оркестра, ансамбла Метаморфозис, Симфонијског оркестра Музичке продукције РТСа, МусикоСа, Београдске филхармоније, БГО Душан Сковран, Камерате Србије и Ансамбла Студија 6.

Профилишући себе првенствено као камерног музичара, Катарина активно наступа преваходно у оквиру три ансамбла са којима је остварила значајан број концерата и низ трајних снимака за радио и телевизију. Члан је ансамбла Београдски Барок, једног од првих ансамбала у Србији који се бави историјски информисаном праксом извођења музике 17. и 18. века на копијама инструмената из тог периода. Посебну пажњу јавности привукла је Српска барокна музика - први пројекат у нашој средини који иницира стварање дела домаћих композитора за барокни ансамбл, а који је представљен и француској публици концертом у Културном центру Републике Србије у Паризу. У оквиру ансамбла Музички правац: север-југ наступа у Норвешкој и Србији изводећи тематске програме српских и норвешких аутора који имају за циљ остваривање богатијих културних веза између те две земље користећи управо музику као спону. 2014. године заједно са Михаилом Самораном и Вањом Шћепаковићем, Катарина оснива Аратос трио,

ансамбл чији је фокус извођење мање познатих дела 20. и 21. века писаних за састав кларинет, виолина и клавир. Од свог настанка *Аратос Трио* је представио домаћој публици 15 премијерних дела, чиме се позиционирао као свеж и иновативан ансамбл на српској класичној музичкој сцени. Пројекти ансамбала Београдски Барок и Аратос трио подржани су кроз фондове Министарства културе и информисања Републике Србије, Секретаријата за културу града Београда, СОКОЈ-а, и кроз сарадњу са другим важним институцијама културе.

Катарина је наступала на бројним фестивалима: БЕМУС, БЕЛЕФ, КОМА, Трибина композитора, Међународни фестивал чембала, Међународни фестивал оргуља, Фестивал ране музике у Београду, Дани барокне музике Нови Сад, *Salzkammergut Festwochen* (Аустрија), *Timisoara Early Music Festival* (Румунија), *Carniarmonie* (Италија), *Nei suoni dei luochi* (Италија), *Wonderfeel* (Холандија).

Као професор виолине Катарина је током осмогодишњег рада у Школи за музичке таленте у Ћуприји са својим ученицима остварила запажене педагошке резултате, међу којима се издваја велики број награда: Охридски бисер (Македонија), Петар Коњовић (Београд), Републичко такмичење (Београд), Такмичење гудача (Ниш) и др. Током 2017. године била је ангажована као помоћ у настави на Катедри за камерну музику под менторством проф. Ладислава Мезеија, а од 2018. године запослена је на Факултету музичке уметности у Београду у звању доцента на Катедри за камерну музику.

Анализа докторског уметничког пројекта

Писани део докторског уметничког пројекта кандидаткиње Катарине Поповић састоји се из четири целине и 17 поглавља на укупно 125 страна. Рад садржи укупно 27 примера, од чега 22 нотна примера и 5 графикона и табела, 66 подножних напомена, а списак литературе 43 библиографске јединице. Теоријски аспект докторског уметничког пројекта кандидаткиње усмерен је на разматрање извођачке екстензије камерног ансамбла, и то кларинетског трија у саставу кларинет-виолина-клавир, на примеру *Квартета за крај времена* Оливијеа Месијана.

У првој целини - **Кларинетски трио**, кандидаткиња се кроз поглавља „Историјат кларинетског трија“, „Кларинетски трио у саставу кларинет-виолина-клавир“, „О репрезентативним делима посвећеним саставу кларинет-виолина-клавир“ бави етимологијом кларинетског трија полазећи од барокне форме трио сонате. Пратећи линију развоја инструмената и гласова трио сонате, кандидаткиња кроз примере композиција из периода барока, класицизма и романтизма указује на природан пут који коначно доводи и до појаве кларинетског трија са виолином. Поред историјата кларинетског трија, Катарина Поповић поставља могућу нову дефиницију кларинетског трија као камерног састава: „(...) сложеније категорије који се појављује у три равноправна облика од којих су кларинет и клавир стални сачинитељи, а виолина, виола или виолончело променљиви“, што чини његову специфичну карактеристику. Текст прве целине проводи читаоца и кроз део литературе 20. и 21. века писане управо за састав кларинет-виолина-клавир. Ради бољег разумевања проблематике овог камерног ансамбла, кандидаткиња кроз избор најзначајнијих дела писаних за овај састав указује на специфичности кларинетског трија са виолином, али износи и лична запажања и свакако корисне закључке настале током практичног рада ансамбла *Аратос трио*.

Друга целина - **О формирању, изградњи и раду камерног ансамбла**, у потпуности је посвећена заједничком музицирању. Кроз три поглавља „Формирање камерног ансамбла“, „Методски приступ у реализацији рада камерног ансамбла“ и „Специфичности рада у камерном ансамблу“, кандидаткиња свеобухватно посматра проблематику свирања камерне музике систематично сагледавајући све аспекте, како чисто извођачке тако и психолошке и организационе, који несумњиво утичу на рад сваког

ансамбла. Посебно је интересантан приказ фаза кроз које састав пролази од оснивања до формирања хармоничног ансамбла, али и етапе рада кроз које ансамбл пролази од примарног упознавања са композицијом па све до њеног јавног извођења. Управо разматрања области формирања ансамбла и приступа делу камерне музике, чиниће методолошки оквир докторског уметничког пројекта кандидаткиње, описан у четвртој целини рада. Посвећеност кандидаткиње другој целини докторског уметничког пројекта говори управо о важности коју придаје проблематици заједничког музицирања.

Квартет за крај времена Оливијеа Месијана у потпуности заузима трећу целину рада. Кандидаткиња у поглављу „Идеја о ‘екстензији’ ансамбла ка *Квартету* и квартету“, први пут уводи и образлаже термин изођачке екстензије камерног ансамбла, али и сопствене мотиве за екстензијом, напомињујући да специфичност овог докторског уметничког пројекта чини управо угао посматрања са становишта оформљеног кларинетског трија као полазне основе за разматрање ‘екстензије’. У наредна два поглавља „О композитору“ и „О *Квартету*“, кандидаткиња нас кроз контекст настанка и првог јавног извођења *Квартета* упознаје са композитором и самим делом успостављајући феномен, питање и проблем времена, тј. темпоралности као главне специфичне карактеристике овог дела. На крају треће целине, Катарина Поповић у поглављу „Поређење снимљених извођења“ придодаје раду упоредну анализу два примера настала са одобрењем Оливијеа Месијана, при чему је на једном од њих и сам композитор у улози извођача.

Последња четврта, а уједно и најобимнија целина рада - **Аратос трио +**, је по речима кандидаткиње, једини део рада настао после завршног концерта докторског уметничког пројекта, с обзиром да се директно односи на рад ансамбла на *Квартету за крај времена*. Кроз прва три поглавља „Практичан рад на ‘екстензији’ кларинетског трија“, „Индивидуално упознавање с Квартетом“ и „Рад у трију“, кандидаткиња на веома систематичан начин прати припрему јавног извођења. Примењујући успостављену методологију, и поступно пролазећи кроз све фазе рада на делу, предходно дефинисане и објашњене у другој целини писане тезе, Катарина Поповић примерима употпуњује своје излагање о „екстензији“ и личне опсервације настале током заједничких проба. Символички, у средини четврте целине рада кандидаткиња „убацује“ поглавље „Интерлудијум - Време *Квартета* и време квартета“, у ком приказује детаљну анализу

заступљености сваког од извођача у Месијановом делу, како у партитури, тако и у временској димензији извођења *Квартета*, све поткрепљено веома сликовитим графичким приказима. Резултат ове драгоцене и иновативне опсервације је управо додатни доказ о разбијању темпоралности ансамбла на који Катарина Поповић указује у свом раду. Поглавље „*Квартет* као квинтет“ у потпуности је посвећено раду здруженог ансамбла, то јест ансамбла у екстензији. Формирање „једне ћелије“, односно хармоничног ансамбла, изведено је поновним убрзаним проласком кроз све фазе формирања ансамбла. У поглављу „Закључна разматрања о екстензији ансамбла“, кандидаткиња објективно износи резултате екстензије, остављајући упитаност о неким новим могућностима које овакво истраживање може да оствари. На самом крају рада Катарина Поповић прилаже и редакцију виолинске деонице *Квартета за крај времена*, настале током практичног рада на *Квартету*, а која у потпуности заокружује овај докторски уметнички пројекат.

Оцена остварених резултата и критички осврт референата

У свом докторском уметничком пројекту „*Квартет за крај времена* Оливијеа Месијана као извођачка екстензија кларинетског трија кларинет; виолина; клавир ‘плус’ виолончело“ кандидаткиња већ при образложењу теме ставља специфичан фокус на важност заједничког музицирања, те свесно даје предност ансамблу у односу на појединца. Писана теза докторског уметничког пројекта на веома студиозан и свеобухватан начин обрађује тему, јасним излагањем и уједначеним стилом писања. Кроз четири основне целине: **Кларинетски трио; О формирању, изградњи и раду камерног ансамбла; *Квартет за крај времена* Оливијеа Месијана и Аратос трио+**, кандидаткиња примењује успостављену методологију и представља детаљну анализу рада, фаза и облика једног ансамбла. Свакој од четири целине Катарина Поповић посвећује подједнаку важност, истичући кларинетски трио са виолином, те сопствени ансамбл - *Аратос трио*, и позицију виолинисте у том трију, као основу за разматрање теме. Кандидаткиња даје могућу нову дефиницију кларинетског трија као варијантног ансамбла што посебно отвара нове перспективе у сагледавању тог састава. Дефинишући извођачку екстензију као убрзани поступак проласка матичног ансамбла кроз све етапе формирања и изградње

ансамбла са новим чланом, Катарина поцртава да „(...) екстензија не представља трајно проширење, већ својеврсно еластично истезање које свакако увек гравитира ка основном саставу. Као таква, метаморфна структура, пружа безброј могућности за нове облике у којима остаје дуго онолико колико је снажно гравитационо поље тог облика задржава, у супротном се враћа у постојећи, добро познати матични облик.“, што представља иновативно сагледавање проблематике заједничког музицирања. Користећи као пример извођачке екстензије једно од капиталних дела литературе за камерну музику Месијанов *Квартет за крај времена*, Катарина Поповић нуди свеже и занимљиве погледе на дело али и даје веома практична извођачка решења и поступке. Као посебно важан допринос сагледавању *Квартета*, али и области камерне музике уопште, истиче се увођење појма „време ансамбла“, којим кандидаткиња додатно указује на разбијање темпоралности заједничког музицирања условљене специфичном структуром Месијанове композиције. На крају самог рада, кандидаткиња прилаже и редакцију виолинске деонице *Квартета* која са практичним виолинским решењима употпуњује целовитост и сврсисходност овог докторског уметничког пројекта. У том смислу, овај рад има потенцијал за вишеструки допринос сваком ко се буде бавио проблематиком заједничког музицирања и Месијановог *Квартета*. Сходно томе, анализа сложене тематике и резултати истраживања омогућили су да их и сама кандидаткиња заједно са осталим колегама примени у својој интерпретацији на завршном концерту докторског уметничког пројекта, при чему је сам чин извођења добио нову димензију.

Јавно извођење докторског уметничког пројекта

Извођачки део докторског уметничког пројекта кандидаткиње Катарине Поповић јавно је представљен на концерту у сали Београдске филхармоније, дана 2.6.2019. године са почетком у 20 часова. Концерт је реализован као колаборација ансамбла *Аратос трио* који чине виолинисткиња Катарина Поповић, кларинетиста Михаило Саморан и пијаниста Вања Шћепановић, са виолончелистом Павлом Савићем.

ПРОГРАМ:

Алексина Луи (Alexina Louie)

Одјеци Времена – Echoes of Time (2011)

*

Оливије Месијан (Olivier Messiaen)

Квартет за крај времена – Quatuor pour la fin du temps (1940):

Литургија кристала – *Liturgie de cristal*

Вокализа за анђела који најављује крај Времена – *Vocalise, pour l'Ange qui annonce la fin du Temps*

Пропаст птица – *Abîme des oiseaux*

Међувреме – *Intermède*

Похвала вечности Исусовој – *Louange à l'Éternité de Jésus*

Игра беса, за седам труба – *Danse de la fureur, pour les sept trompettes*

Хаос дуга, за Анђела који најављује крај Времена – *Fouillis d'arcs-en-ciel, pour l'Ange qui annonce la fin du Temps*

Слава бесмртности Исусовој – *Louange à l'Immortalité de Jésus*

Програм завршног уметничког пројекта конципиран је као својеврстан омаж Оливијеу Месијану. У првом делу концерта изведена је композиција *Одјеци времена* (*Echoes of Time*) канадске композиторке Алексине Луи (Alexina Louie), осмишљена управо као увод за извођење Квартета, док је други део концерта у потпуности био посвећен *Квартету за крај времена* Оливијеа Месијана.

Током завршног концерта докторских академских студија камерне музике, кандидаткиња својим сугестивним и самоувереним извођењем све време води слушаоца кроз програм, непретенциозно остављајући простора свим изођачима у рељефној димензији сваке композиције. Профилисањем звука виолине вешто балансира у општој звучној слици ансамбла, те приказује различит третман свог инструмента (артикулационо, динамички али и тембровски) у односу на кларинет–виолончело–клавир у свим комбинацијама. Својом интерпретацијом кандидаткиња суверено приказује свеобухватно разумевање партитуре али и висок ниво виолинистичке технике, вешто баратајући колоритним квалитетима свог инструмента.

ЗАКЉУЧАК КОМИСИЈЕ

Свеобухватним дефинисањем проблематике екстензије камерног ансамбла, кандидаткиња је кроз свој докторски уметнички пројекат „*Квартет за крај времена* Оливијеа Месијана као извођачка екстензија кларинетског трија - кларинет; виолина; клавир ‘плус’ виолончело“ успела да оствари значајан допринос у досадашњој извођачкој пракси, али и да отвори нова питања у области камерне музике и заједничког музицирања.

Комисија закључује да је кандидаткиња својим аналитичким радом и методским приступом уметничко-истраживачком процесу, али и специфичним углом посматрања проблематике екстензије „из језгра“ ансамбла, као и „времена ансамбла“ у *Квартету за крај времена*, дошла до врло важних сазнања која су несумњиво драгоцен допринос уметничкој области камерне музике.

Пажљиво сагледавајући све аспекте докторског уметничког пројекта кандидаткиње Катарине Поповић, Комисија предлаже Наставно-уметничко-научном већу Факултета музичке уметности у Београду и Сенату Универзитета уметности у Београду да прихвати и одобри јавну одбрану докторског уметничког пројекта, под називом: „*Квартет за крај времена* Оливијеа Месијана као извођачка екстензија кларинетског трија - кларинет; виолина; клавир ‘плус’ виолончело“.

Београд, 4.11.2019. године.

КОМИСИЈА:

др ум. Горан Маринковић, редовни професор ФМУ у Београду - ментор

др Тијана Поповић-Млађеновић, редовни професор ФМУ у Београду - коментор

др ум. Теа Димитријевић, ванредни професор ФМУ у Београду

др ум. Игор Лазић, ванредни професор ФМУ у Београду

мр Тимеа Калмар, редовни професор АУ у Новом Саду